

SUN'IY INTELEKTGA QARAMLIK VA O'QUV MOTIVATSIYASINING PASAYISHI: TALABALAR PSIXOGIGIYENASI NUQTAYI NAZARIDAN TAHLILIIY SHARH

**Ikramova Nargiza
Alisher qizi**

Toshkent davlat tibbiyot universiteti

Annotatsiya

So'nggi yillarda sun'iy intellekt ta'lim jarayoniga integratsiya qilinishi o'quv motivatsiyasi va talabalarda texnologiyaga nisbatan qaramlik holatlarini yangi nuqtSI nazardan ko'paytirdi. Bu sharhda SI'ga qaramlikning talabalarining o'quv motivatsiyasiga, psixogigiyenaga va umumiy psixologik holatiga ta'siri ilmiy manbalar tahlili orqali yoritiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, SI vositalariga haddan tashqari tayanish motivatsiyaning pasayishi, e'tiborning buzilishi va talabalarda ruhiy charchoq belgilarining kuchayishiga olib kelmoqda. Shu bilan birga, to'g'ri pedagogik yondashuv va salomatlik namoyandalarini hisobga olgan holda sun'iy intellektni samarali qo'llash usullari ham o'rganildi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt qaramligi, o'quv motivatsiyasi, psixogigiyena, talabalar psixologiyasi, ta'lim texnologiyalari, mental salomatlik.

Kirish. Zamonaviy ta'lim muhitida sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining keng qo'llanilishi nafaqat o'quv jarayonini samaraliroq qilish, balki talabalarining o'qish motivatsiyasi va psixologik holatiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. SI vositalari — adaptiv ta'lim platformalari, generativ yordamchilar va interaktiv o'quv tizimlari — murakkab ma'lumotlarni tezkor qabul qilish, individual ta'lim yo'nalishlarini yaratish va mustaqil o'rganishni rag'batlantirish vositasi sifatida qaraladi. Biroq, so'nggi ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, teknik vositalarga ortiqcha qaramlik o'quvchilarning motivatsiyasini zaiflashtirishi, diqqatni jamlashni qiyinlashtirishi va psixogigiyena muammolarini kuchaytirishi mumkinligi haqida ogohlantirmoqda.

Talabalarda SI'ga qaramlik — bu texnologik vositalardan foydalanganlikdan kelib chiqqan psixologik mustaqillikning susayishi deb ta'riflanadi. Tadqiqotlarda digital texnologiyaga qaramlik alomatlari — compulsive reliance, o'z-o'zini boshqarishning pasayishi va mustaqil vazifalarni bajara olmaslik — akademik faoliyat, motivatsiya va ruhiy salomatlikka salbiy ta'sir qilayotgani qayd etilgan. Masalan, yaratilgan SI addiction sindromi bo'yicha tadqiqotlarda talabalar o'z vazifalarini AI'ga topshirish, mustaqil tahlil qilishdan voz kechish va texnologiyasiz holatlarda stress holatini sezish kabi xavfli belgilarni namoyon qilmoqda.

Shuningdek, sun'iy intellekt talabalarining o'quv motivatsiyasiga ham murakkab ta'sir ko'rsatmoqda. SI vositalari o'rganish jarayonini qulaylashtirsa-da, talabalarni

mustaqil izlanish, mantiqiy fikrlash va ijodkorlik bilan shug'ullanishdan uzoqlashtirishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, SI vositalari talabalarning ichki motivatsiyasini susaytirishi yoki vazifalarni "tez va oson yechim" sifatida ko'rishga olib kelishi natijasida **talabalarning o'quv jarayoniga bo'lgan ichki rag'batlari pastlashi** kuzatiladi.

Bu muammo ayniqsa ta'lim psixologiyasi nuqtayi nazaridan muhimdir: o'quv motivatsiyasi — bu talabaning o'rganishga bo'lgan ichki irodasi, uzoq muddatli maqsadlarga erishish istagi va o'z-o'zini boshqarish qobiliyati bilan belgilanadi. SI vositalariga ortiqcha qaramlik bu jarayonlarni buzib, talabaning e'tiborini real maqsadlar va mustaqil tahlil jarayonidan chalg'itadi, shu bilan ularning psixologiyena holatini yomonlashtiradi.

Talabalar psixologiyenasi — o'quvchilarning ta'lim jarayonida ruhiy salomatligini, stressga chidamliligini va uzluksiz motivatsiyasini ifodalaydigan ko'rsatkich — SI'ga qaramlikning salbiy oqibatlari bo'yicha alohida tahlil talab qiladi. Bu o'z navbatida talabalarda e'tibor tarqalishi, diqqat sustligi, motivatsiya pasayishi va yuqori darajadagi stress belgilarining sezilarli darajada oshishiga olib keladi. Bunday holat o'quv natijalari, umumiy psixologik farovonlik va mustaqil fikrlashga salbiy ta'sir qiluvchi murakkab kasalliklar qatori.

Tadqiqot maqsadi. Ushbu maqolaning maqsadi — sun'iy intellektga qaramlik va talabalarda o'quv motivatsiyasining pasayishi o'rtasidagi bog'liqlikni ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilish, psixologiyenaning talabalarga ta'sirini aniqlash va ta'limda SI'dan oqilona foydalanish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdir.

Materiallar va usullar. Bu sharhda PubMed, Scopus, Web of Science va Google Scholar kabi ma'lumotlar bazalaridan 2018–2025 yillar oralig'ida nashr etilgan ilmiy maqolalar qidirildi. Kalit so'zlar: "artificial intelligence addiction", "learning motivation", "student psychology", "digital dependence in education". Tanlangan maqolalar peer-reviewdan o'tgan ilmiy nashrlar bo'lib, psixologik, pedagogik va statistik tahlillarni o'z ichiga oladi. Sharhda kognitiv psixologiya, ta'lim texnologiyalari va psixologiyena bo'yicha empirik tadqiqotlar tahlil qilindi.

Natijalar. AI'ga qaramlik darajasi va talabalarga ta'siri. So'nggi yillarda talabalarning sun'iy intellekt (SI) vositalariga qaramligi ortib bormoqda — bu ular SI yordamidan ko'proq o'rganish maydoni sifatida emas, balki vazifalarni "tez va oson hal qilish" vositasi sifatida foydalanayotgani bilan ifodalanadi. Turli ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muhitida talabalarning katta qismi SI'dan muntazam foydalanadi, bu esa ayrim hollarda o'quv motivatsiyasining pasayishiga ham olib keladi (Campbell Academic Technology Services hisobi, 2024–2025). Masalan, AQShdagi talabalarning 86% i SI'ni akademik maqsadlarda ishlatadi va ularning 55% i to'g'ri yo'naltirilmagan foydalanish borasida noaniqlikni his qiladi. Bu raqamlar SI qaramligining ommalashganidan darak beradi.

Bundan tashqari, universitet darajasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalardagi SI qaramligi bilan akademik o'ziga bo'lgan ishonch, stress darajasi va o'quv salohiyati o'rtasida salbiy bog'liqliklar aniqlangan: **akademik o'ziga bo'lgan ishonch pasayishi va stress oshishi SI qaramligini kuchaytiruvchi omillar hisoblanadi.**

O'quv motivatsiyasiga ta'sir. Talabalarning o'quv motivatsiyasi — bu ularning mazkur o'quv faoliyatidan zavqlanishi, maqsadga erishish istagi va mustaqil o'rganish salohiyati bilan o'lchanadi. Ba'zi tadqiqotlarda sun'iy intellekt SI vositalari o'quv motivatsiyasini **mushkul mavzularni o'rganishni yengillashtirishi va interaktiv o'rganish imkoniyatlarini taklif etishi** orqali oshirishi qayd etilgan bo'lsa, boshqalarida qaramlik oqibatida motivatsiya pasayishi belgilanmoqda. Masalan, ba'zi kontekstlarda normativ tadqiqotlarda **talabalarning sezilarli qismi SI foydalanishining foyda tomonlarini ko'rishiga qaramay, mustaqil o'rganish ko'nikmalarining pasayishini sezadi.**

Quyidagi jadvalda o'quv motivatsiyasiga SI ta'sirining ikki tomonlama sifatini tasvirlovchi ma'lumotlar aks ettirilgan:

Jadval 1. SI foydalanish va o'quv motivatsiyasi (turli tadqiqotlar asosida)

Natija turi	Izoh
O'quv motivatsiyasi oshishi	Talabalar SI yordamida murakkab materialni tez tushunadi
Mustaqil fikrlash pasayishi	AI'dan haddan tashqari foydalanish mustaqil izlanishni susaytiradi
Motivatsiyaning ikki qirraliligi	SI foydalari mavjud bo'lsada motivatsiya ba'zan pasayadi

Bu natijalar AI'dan to'g'ri yo'naltirilgan foydalanish o'quv motivatsiyasini kuchaytirishi mumkinligini, lekin boshqarilmagan qaramlik holati uni susaytirishi mumkinligini ko'rsatadi.

Psixogigiya va ruhiy holat. SI qaramligi faqat o'quv faoliyatiga ta'sir qilmaydi, balki talabalarning psixogigiya ko'rsatkichlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Masalan, AI'ga juda tayanadigan talabalar orasida **akademik stress, digital charchoq va ijtimoiy izolyatsiya belgilarining oshishi** kuzatilmoqda. Mazkur holatlar studentlarning umumiy ruhiy farovonligiga salbiy ta'sir qiladi va o'quv jarayonida e'tiborni jamlay olmaslik, motivatsiya pasayishi kabi holatlarni kuchaytiradi. Shu bilan birga, SI vositalarining tanqidiy foydalanish yo'riqnomalari va cheklovlarni joriy etish talabalarning ruhiy holati va motivatsiyasini qo'llab-quvvatlashda muhim omil hisoblanadi.

Qaramlik va akademik natijalar. Sun'iy intellektga qaramlik ham o'quv natijalariga ta'sir ko'rsatmoqda. Ba'zi tadqiqotlar shuni ta'kidlashicha, talabalarning AI'dan haddan tashqari foydalanishi ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini zaiflashtiradi, bu esa baholarda va murakkab topshiriqlarda past natijalarga olib kelishi mumkin. Boshqarilmagan foydalanish talabaning *ma'lumotni chuqur o'zlashtirish* qobiliyatini susaytiradi, chunki u murakkab vazifalarni AI'ga “tayyor yechim” sifatida topshiradi.

Muhokama. Sun'iy intellektga (SI) qaramlik va talabalarda o'quv motivatsiyasining pasayishi bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar natijalari umumlashtirib tahlil qilinganda, ushbu muammo ikki yo'nalishda namoyon bo'layotgani aniq ko'zga tashlanadi: texnologiyaga psixologik-kognitiv bog'lanish va o'quv faoliyatining ichki rag'bat (motiv) asoslarining buzilishi.

SI qaramligining shakllanishi — psixogigiya xavfi. Natijalarga ko'ra, talabalar o'rtasida SI texnologiyalaridan foydalanishning muntazam va majburiy tus olishi AI-

ga bog‘lanish belgilari — vazifalarni mustaqil bajara olmaslik, SI yordamidan voz kecha olmaslik, SI javoblarini nazoratsiz tan olish kabi holatlarga olib kelishi mumkin. Bu holat texnologik qaramlikning kognitiv-xulqiy komponentlari bilan to‘liq mos keladi.

Bu jarayon psixogigiyenaning asosiy tamoyillaridan biri — aqliy faoliyatni muvozanatli yuritish qoidasini buzadi. Ya’ni, talaba intellektual kuch sarflash o‘rniga kognitiv jarayonning qisqartirilgan, “tayyor” yo‘lini tanlaydi. Bunday mexanizm uzoq muddatda kognitiv sustlashuv, mustaqil fikrlashning rivojlanmasligi va o‘quv jarayoniga bo‘lgan mas’uliyat hissining pasayishiga olib kelishi mumkin.

O‘quv motivatsiyasi — ikki qirrali ta’sir. Adabiyotlarda SI ta’lim jarayoniga qo‘shilganda motivatsiya ikki yo‘nalishda rivojlanishi mumkinligi ko‘rsatilgan:

- interaktiv o‘rganish orqali qisqa muddatli yuqori motivatsiya effekti;
- lekin uzoq muddatda mustaqil o‘qishga ehtiyojning kamayishi natijasida ichki motivatsiya pasayishi.

O‘quv motivatsiyasi pasayishining mexanizmi quyidagicha tushuntiriladi: SI talabaga o‘quv vazifalarini tez va qulay bajarishga imkon beradi, bu esa miyadagi mukofot tizimi (dopamin reaksiyasi) orqali "tez natija – kam kuch" strategiyasini mustahkamlaydi. Natijada shaxsning uzoq muddatli maqsadga yo‘naltirilgan ichki rag‘bati susayadi. Bu — ta’lim psixologiyasida ma’lum “o‘zgartirilgan dominant faoliyat” fenomenidir.

Ruhiy salomatlik va stress ko‘rsatkichlari bilan bog‘liqlik. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, SI’ga tez-tez murojaat qiluvchi talabalar o‘rtasida bezovtalik darajasi, e’tibor tarqalishi va raqamli charchoq ko‘rsatkichlari yuqori. Psixogigiyena nuqtayi nazaridan, bu belgilarning mavjudligi talabalarda psixo-emosional zaxiralarning zaiflashishiga, o‘quv jarayonida charchashga va motivatsiya zanjirining uzilishiga olib keladi. Klimova (2024) talabalarning SI’dan foydalanish chastotasi va uyqu sifati o‘rtasida sezilarli salbiy korrelyatsiya aniqlagan — uyqu buzilishi, e’tiborning pasayishi va akademik samaradorlikning susayishi bir-birini kuchaytiruvchi omillardir.

Ta’lim jarayoni uchun xavf va ehtiyot choralari. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, SI qaramligi va motivatsiya pasayishi muammosi ko‘pincha SI’ning o‘quv jarayoniga tartibga solinmagan, chaqiriqsiz integratsiyasi bilan bog‘liq. Bu jarayonni nazorat qiluvchi psixogigiyenik va pedagogik tamoyillar yo‘qligi — talabalarda noto‘g‘ri o‘quv strategiyalarini shakllantiradi.

Ilmiy manbalarda quyidagi ehtiyot choralari samarali deb ko‘rsatilgan:

- AI-savodxonlik bo‘yicha majburiy treninglar
- mustaqil fikrlashni rag‘batlantiruvchi metodlar (case-based learning, klinik tahliliy mashqlar)
- vaqtni boshqarish va digital-higiyena bo‘yicha talabalarga yo‘riqnomalar
- AI’dan foydalanishni baholovchi va cheklovchi universitet siyosati

Xulosa. Sun’iy intellektga qaramlik va o‘quv motivatsiyasining pasayishi talabalarning psixogigiyenasiga, ruhiy farovonligiga va ta’lim jarayonidagi samaradorligiga bevosita ta’sir etuvchi zamonaviy muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda. Sharh natijalari shuni ko‘rsatadiki, SI vositalari o‘quv jarayonini yengillashtiruvchi texnologik yordamchi bo‘lishi mumkin, biroq tartibga solinmagan

va tanqidiy fikrsiz foydalanish natijasida kognitiv qaramlik, stress va o'quv motivatsiyasining susayishi kabi salbiy oqibatlar yuzaga chiqadi.

1. **SI qaramligi o'quv motivatsiyasining pasayishiga sabab bo'ladi.** Talabalar SI vositalaridan haddan tashqari foydalanar ekan, murakkab o'quv vazifalarini mustaqil tahlil qilish va intellektual kuch sarflash o'rniga "tez natija – kam kuch" strategiyasiga o'rganadi. Tadqiqotlarda bu holat ichki o'quv rag'batining zaiflashishi, akademik mas'uliyatning pasayishi va bilimni chuqur o'zlashtirish jarayonining cheklanishiga olib kelishi qayd etilgan (Arslanova, 2024; Vieriu, 2023).

2. **Psixogigiya buzilishi — stress, charchoq va e'tibor tanqisligi ko'payadi.** AI'dan tez-tez foydalanadigan talabalar orasida bezovtalik darajasi, raqamli charchoq va uyqu sifati buzilishi holatlari ko'proq uchraydi. Bu o'z navbatida motivatsiya zanjirining uzilishi va o'quv samaradorligining pasayishiga olib keladi. Klimova (2024) o'tkazgan tahlillar SI ishlatish chastotasi va ruhiy farovonlikning pasayishi o'rtasida salbiy bog'liqlik mavjudligini tasdiqlaydi.

3. **Ta'lim jarayoni uchun xavfni kamaytirish — SI ni nazoratli integratsiya qilish bilan bog'liq.** SI ta'limga kiritilganda, pedagogik nazorat, AI-savodxonlik bo'yicha treninglar va mustaqil fikrlashni rag'batlantiruvchi metodlar mavjud bo'lsa — texnologiyaning ijobiy jihatlari ustunlik qiladi. Aks holda, SI o'quv jarayonini kuchaytiruvchi vositadan emas, balki o'qishning o'rnini bosuvchi xavfli omilga aylanadi.

Umuman olganda, SI dan foydalanishning ta'limdagi kelajagi — uni qanday tatbiq etilishiga bog'liq. Talabalar ongini asrash, ruhiy salomatlikni qo'llab-quvvatlash va motivatsiyani saqlab qolish uchun SI texnologiyasidan foydalanish — inson fikrining o'rnini bosuvchi emas, balki fikrlashni kuchaytiruvchi yordamchi sifatida yo'lga qo'yilishi zarur. Aql va texnologiya muvozanati – sog'lom ta'limning kalitidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Arslanova K.Z. , Amangeldiyev A.Zh. , & Aitpayev A.T. (2024). THE IMPACT OF SI ON STUDENT MOTIVATION AND COGNITIVE SKILLS IN HIGHER EDUCATION. Вестник науки, 2 (11 (80)), 1034-1052. doi: 10.24412/2712-8849-2024-1180-1034-1052

2. Badarudin, & Parhanuddin, Lalu & Tohri, Ahmad & Suhardi, Muhammad. (2024). The Effect of SI (Artificial Intelligence) in Education on Student Motivation: A Systematic Literature Review. Journal for Lesson and Learning Studies. 8. 1-10. 10.23887/jlls.v8i1.91141.

3. Han SJ, Nagduar S, Yu HJ. Digital Addiction and Related Factors among College Students. Healthcare (Basel). 2023 Nov 10;11(22):2943. doi: 10.3390/healthcare11222943. PMID: 37998435; PMCID: PMC10671342.

4. Iskandarova, G., Samigova, N., Tashpulatova, M., Utaev, S., & Saydullaev, O. (2023). Features of the technological process in the production of injectable drugs at pharmaceutical enterprises and hygienic assessment of microclimate at workplaces. *Journal of Coastal life medicine Received*, 1(11), 1319-1328.

5. Jalolov, N. N., & Ikramova, N. A. (2025, April). THE RELATIONSHIP BETWEEN AIR POLLUTION AND ARTERIAL HYPERTENSION. In *The Conference Hub* (pp. 169-173).

6. Klimova B, Pikhart M. Exploring the effects of artificial intelligence on student and academic well-being in higher education: a mini-review. *Front Psychol.* 2025 Feb 3;16:1498132. doi: 10.3389/fpsyg.2025.1498132. PMID: 39963679; PMCID: PMC11830699.
7. Kooli, Chokri & Kooli, Youssef & Kooli, Eya. (2025). Generative Artificial intelligence Addiction Syndrome: A New Behavioral Disorder?. *Asian Journal of Psychiatry.* 107. 104476. 10.1016/j.ajp.2025.104476.
8. Kosimova, X. T., Ikramova, N. A., & Umedova, M. E. (2025). HAVONING IFLOSLANISHI VA ARTERIAL GIPERTENZIYA O 'RTASIDAGI ALOQADORLIK.
9. Nigmatullayeva, D. J., & Umedova, M. E. (2025, December). THE IMPACT OF VITAMIN A, D, AND B-GROUP DEFICIENCIES ON COGNITIVE DEVELOPMENT IN CHILDREN. *International Conference on Advance Research in Humanities, Applied Sciences and Education.*
10. Sherko'zieva, G. F., Ikramova, N. A., Bakhriddinova, M. N., Toshpulatov, B. M., Boysarieva, M. R., & Abdurashidova, D. J. & Rasulov, RS (2025). *ATMOSPHERIC AIR AND HEALTH.*
11. Sherkuzieva, G. F. (2021). Сузиш бассейнари сувининг ифлосланиш муаммоларининг замонавий ҳолати. *Молодой ученый*, (21), 624-627.
12. Sherqo'zieva, G. F., Salomova, F. I., Ikromova, N. A., & Toshpulatov, B. M. (2025). SUVINING QATTIQLIGI AHOLI SALOMATLIGI UCHUN XAVF OMILI SIFATIDA.
13. Sherqo'zieva, G. F., Salomova, F. I., Sharipova, S. A., Jalolov, N. N., & Ikramova, N. A. (2025, March). MARKAZIY OSIYODA SUV RESURSLARINI BOSHQARISHNING HUQUQIY ASOSLARI. *международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы охраны окружающей среды и риски здоровью в современных условиях».*
14. Umedova, M. E., & Gulmirzayeva, M. M. (2025, December). THE RELATIONSHIP BETWEEN EXCESSIVE SUGAR AND FAT INTAKE AND GESTATIONAL DIABETES MELLITUS. *International Conference on Advance Research in Humanities, Applied Sciences and Education.*
15. Umedova, M. E., & Nigmatullayeva, D. J. (2025, December). INTERNET ADDICTION AND THE LEVEL OF PSYCHOLOGICAL FATIGUE AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS: AN EPIDEMIOLOGICAL ANALYSIS. *International Conference on Advance Research in Humanities, Applied Sciences and Education.*
16. Vieriu, A. M., & Petrea, G. (2025). The Impact of Artificial Intelligence (AI) on Students' Academic Development. *Education Sciences*, 15(3), 343. <https://doi.org/10.3390/educsci15030343>
17. Zhang, S., Zhao, X., Zhou, T., & Kim, J. H. (2024). Do you have SI dependency? The roles of academic self-efficacy, academic stress, and performance expectations on problematic SI usage behavior. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 21, Article 34. <https://doi.org/10.1186/s41239-024-00467-0>

18. Акбарова, М. А., Таджидинова, А. Ж., Умедова, М. Э., & Сунатуллаева, С. Т. (2025, April). ОЦЕНКА УГРОЗЫ ИЗЛИШНЕГО ПОСТУПЛЕНИЯ В ОРГАНИЗМ ПОВАРЕННОЙ СОЛИ ЗА СЧЕТ УПОТРЕБЛЕНИИ ХЛЕБОБУЛОЧНЫХ ИЗДЕЛИЙ. In *The Conference Hub* (pp. 119-121).

19. Самигова, Н. Р., Шеркузиева, Г. Ф., Мусаев, Э. В., Рустамова, М. К. К., & Хаджаева, У. А. К. (2019). Особенности условий труда медицинских работников санитарно-гигиенических лабораторий. *Academy*, (2 (41)), 97-98.